

Çağlar Erteber*

MIGUEL DE UNAMUNO'NUN "SFENKS" VE "GÜNLÜKLER" ADLI YAPITLARINDAKİ BENZER KAVRAMLAR

ÖZET

Bu çalışmada, İspanyol yazar Miguel de Unamuno'nun (1864-1936) "Sfenks" (*La Esfinge*) adlı tiyatro eseri ile Unamuno'nun kişisel yazılarından oluşan "Günlükler" adlı yapıtı arasındaki benzerliklere dikkat çekilmek amaçlanmıştır. Birbirine yakın tarihlerde yazılan iki yapıtta da Miguel de Unamuno ile "Sfenks" adlı eserindeki baş kahraman Ángel'in karakterlerindeki benzerlik dikkat çekicidir. İki eserde de benzer kavramlar irdelenmiştir.

Anaptar sözcükler: Ölümsüzlük, Varoluşçuluk, Sonsuzluk, Tanrı, İman, Ángel, Miguel de Unamuno, Yabancılaşma, Üstün insan, Hiçlik, Boşluk.

SUMMARY

SIMILAR NOTIONS IN UNAMUNO'S "THE SPHINX" AND "THE DIARIES"

In this study, it is intended to point out similarities between theatrical production of Spanish author Miguel de Unamuno named "The Sphinx" and his other work named "The Diaries" which consists of author's personal essays. In these works, which were written in consecutive years, resemblance between the characters "Miguel de Unamuno" and "Ángel", protagonist in "The Sphinx", is conspicuous. In both pieces similar notions have been studied.

Keywords: Immortality, Existentialism, Eternity, God, Faith, Ángel, Miguel de Unamuno, Estrangement, Superior man, Nothingness, Emptiness.

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

Miguel de Unamuno İspanyol yazınına edebi ve felsefi boyutta damgasını vurmuş, eğitimci, şair, denemeci, felsefeci ve romancıdır. Unamuno, İspanya'nın son sömürgelerini kaybettiği, Amerika Birleşik Devletleri ile savaşa giriştikleri 1898 yılında İspanya'da oluşan ahlaksal, siyasi, sosyal ve ekonomik yıkıntıya karşı ortaya çıkan ve çözüm olarak Avrupalılaşmak-İspanyollaşmak tartışmasını ortaya atan 98 Kuşağı¹ aydınlarından birisidir. Miguel de Unamuno'nun 1898 öncesi yazdığı yazılar ve ortaya çıkardığı eserler, 98 sonrası Unamuno'yu ve eserlerini anlayabilmek için aydınlatıcıdır. “*Miguel de Unamuno'nun Günlükler'i İspanya'da ilk kez 1966'da yayımlandı. Pascal'ın Düşünceler'ini andıran Günlükler, yazarın 1902'den sonra yayımladığı kitaplarını anlamak için ideal bir kılavuz.*”²

İspanyol yazar Miguel de Unamuno'nun “*Sfenks*” (*La Esfinge*, 1898) adlı tiyatro eseriyle “*Günlükler'i*” (*Diarios*, 1966) arasında paralellik bulunmaktadır. Birbirine yakın zamanlarda, 1890'ların son yıllarında kaleme alınmış biri tiyatro oyunu, diğeri ise yazar Miguel de Unamuno'nun kişisel günlüklerinden oluşan yazılarıdır. İki eser arasındaki paralellik “*Unamuno Tiyatrosu*”(2006) adlı kitapta şöyle ifade edilmiştir: “*Unamuno'nun El Diario adlı yazısındaki düşüncelerle La Esfinge adlı eserin baş kişisi Ángel'in sözcükleri ve düşünceleri arasında benzerlik ilginçtir.*”³

Ángel, “*Sfenks*” adlı oyunun baş karakteridir. Ángel, dönemin İspanyası'nda, XIX. yüzyılın son yıllarında politik söylemleriyle, hitabet sanatındaki üstün yeteneğiyle çevresindeki insanları ve kitleleri etkilemeyi başarabilen bir karaktere sahiptir. Ancak Ángel'in dışarıdan insanlara görüldüğü haliyle, kendi iç dünyasında yaşadıkları, yani içindeki Ángel çok farklıdır. Burada Unamuno'nun insanı; *iç insan* ve *dış insan* olmak üzere iki farklı görünüşe, biçime ayırdığı iki kavram ortaya çıkar. Dış insan, toplumda kendine biçilmiş rolleri benimseyip rol yapan, hayatının rolünü oynayan insandır. Unamuno'nun toplum insanı, yani dış insanı, Ángel'in şu itirafında karşımıza çıkar: “*Bir rol oynamaktan başka bir şey yapmıyorum Felipe, kendimi hoşnut etmeye çalışıyorum, kendi tiyatromu oynuyorum.*”⁴ Unamuno'ya göre hayat, bir tiyatro sahnesidir ve her insan, daha doğrusu dış insan zorla benimsetilmiş hayat sahnesinde kendi rolünü oynar. Ángel de devrimci şef rolünü oynarken hayat sahnesinde, kendi iç dünyasında bambaşka bir rol benimsemiştir. İç insan, insan benliğinin kendisidir. Yani iç insan, toplumda kabul görmeyen, içinde yaşanan toplumun kriterlerine uymayan, rol yapmayan ve sadece insanın içinde, beyninde, ruhunda yaşayan insandır. Bu sebeple Unamuno, 1902 öncesi ve sonrası tüm eserlerinde fiziksel tasvirlerden uzak duruyor, iç insanı, insan ruhunu betimliyor. İç ve dış insan, yani insanın iki yanı, iki karakteri sürekli olarak çatışma halindedir. Çoğunlukla hükmeden dış insan olsa da, içerden dışarıya baskı ve kimi zaman da iç insanın dış insana kısmi zaferi söz konusudur. Miguel de Unamuno da ve “*Sfenks*”in baş kahramanı Ángel de iç ve dış insanın sürekli çatışmasını yaşamaktadır. “*Günlükler*” ile paralellik kuracak olursak, Unamuno insanın bu iki yönü hakkında şunları söyler: “*Dışsal insan, kabuğunki, toplumsaldır. Ah! Keşke ortak bir madde ortalığa yayılsa; içinde kabukların eriyeceği, içinde sadece içsel insanların yüzeceği bir madde!*”⁵ Dış insan, yani toplum iç insanı köleleştirir. Unamuno bunu şöyle dile getirir:

“Ve dünyanın bizim için imal ettiği ya da dünyanın kölesi olarak kendimizin imal ettiği bir ben’le baş başa kalırız ve bütün endişemiz bu sefil sahnede kendimize biçtiğimiz role sadık kalmak ve bu rolü bize en çok alkış getirecek şekilde oynamak olur. Ve alkışları küçümseyerek sadece öz tatmin arama havasına girdiğimiz zaman belki de daha kötüyüzdür çünkü o derece katılmışızdır ki rolümüzle özdeşleşerek onu kendi zevkimiz için oynarız.”⁶

Miguel de Unamuno’nun yarattığı bir karakter olan Ángel ile Unamuno’nun karakterleri benzerlik göstermektedir. Karakterlerindeki benzerliğin kökeninde de sonsuzluğa, ölümsüzlüğe duyulan arzu yatmaktadır. Eserin birçok yerinde bu arzu, iç insanın yakarışları dış insanı çığneyerek ortaya çıkar. “Tanrı, insanlığın sonsuz olma isteğinden, en şiddetli bu arzudan başka nedir ki?”⁷ “Günlükler”de de Unamuno’nun bu haykırışı bir çok kez karşımıza çıkıyor. “Bir isim bırakıyorum. Bir isimden başka ne var ki? Toptan uydurarak, yarattığım kurmaca kişilerden neyim fazla olacak? Ya Cervantes, bugün yeryüzünde Don Kişot’tan başka nedir ki?”⁸ Unamuno’nun ünlü denemesi “Yaşamın Trajik Duygusu” (*Del Sentimiento Trágico de la Vida*, 1913) adlı yapıtta Ölümsüzlük Özlemi başlığı altında yazar benzer düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Ölümsüzlük, ölümsüzlük! –odur en başta gelen arzu! Ölümsüzlük susuzluktur sevgi denen insanlar arasında ve her kim severse bir başkasını kendisini ölümsüzleştirmeyi arzular onda. Ebedi olmayan hiçbir şey gerçek değildir.”⁹ İnsana duyulan sevgiyle ölümsüzlüğü bağdaştıran Unamuno, Tanrı ve sonsuzluk hakkında da eserinde şöyle yazar: “Var olmak, hep var olmak, sonsuzca var olmak! Var olmak susuzluğu, daha çok var olmak susuzluğu! Tanrı özlemi! Ebedileştiren ve ebedi sevgi! Hep var olmak! Tanrı olmak!”¹⁰ Unamuno sonsuzluk arzusu duymaktadır. Fakat sonsuzluk ve ölümsüzlük isteğine kilit vurması gerektiğini düşünen Ángel, dolayısıyla Unamuno, Tanrı’ya sığınmıyor ve bu isteğine, bu kibrine karşılık Tanrı’dan alçakgönüllü olmayı ve huzur istiyor. “Neden ruhum güçlü bir imanla sana inanmıyor? Kendimi alçaltmak, basit olmak istiyorum, dua etmek bir çocuk gibi rutin ve mekanik bir biçimde... Sana inanmam için bana güç ver Tanrım!”¹¹ Ángel’in yakarışlarına benzer yaratıcısı Unamuno “Günlükler”de ruhunun kurtuluşu için şöyle sesleniyor: “Bu gizli kibri, kendimi bu sürekli arayışı, bu gizli ve dilsiz tanrılaştırılmayı, bu kendi heykelimi dikme isteğini ve kendimle ilgili düşüncemden haz almayı, ölümden sonrası için çalışmakla ilgili inadı, kendimi başka bir cinsten sanmakla ilgili bu aptalca kendini beğenmişliği yenmeliyim.”¹² Ángel’in bu kibrinden kurtulması, dış insanın karakterine tekrar bürünüp toplumda rol yapması, iyileşmesi için Ángel’in karısı Eufemia şehirden uzaklaşıp köye gitmeyi öneriyor. Ancak Eufemia’nın aklına gelmeyen dış insanla iç insanın her yerde, kırsalda da şehirde de sürekli çatışma halinde olmasıdır. Basit bir yaşama, huzura olan özlem “Günlükler”de Unamuno’nun ağzından şu cümlelerle dökülüyor: “Aah ah! Keşke, gün ışığıyla birlikte tarlasını çapalamaya giden ve güneşle birlikte dinlenmeye çekilen köylü gibi iman etmek bize de nasip olsaydı! Günleri huzurludur ve yaşadığı gibi ölür.”¹³ Ancak “Sfenks” eserinde Ángel’de, “Günlükler”de de Unamuno’da iç insan harekete geçiyor ve her ikisi de kabuklarını zorluyor. Ángel ve Unamuno, iç insanın özgürlüğünü haykırıyorlar ve varoluşsal bir özgürlük talep ediyorlar. “Özgürlük! İçimde olan özgürlük istediğim... Özgürlük! Gerçek özgürlük!”¹⁴ Benzer şekilde Ángel, arkadaşı Joaquín

ile konuşmalarında şöyle sesleniyor: “Bugünden itibaren ölüdür bu dünya benim için. Serbest olmak istiyorum. Özgürlük, özgürlük!”¹⁵ Eserin üçüncü perdesinden itibaren Ángel’in iç insanı, dış insanına üstün geliyor ve ruhundaki fırtına ve çatışma gün yüzüne çıkıyor.

Unamuno’nun “Sfenks”i yazdığı yıllar, yazarın iki yanının, yani iç ve dış insanının, iman ile mantığın çatışmalarını yoğun olarak yaşadığı bir zamana denk düşer. Ateizmden Tanrı inancına geçiş yaptığı bu dönemdeki ruh hali, o dönemki oluşturduğu eserlerine ve yazılarına oldukça yansımıştır. Sürekli İncil ve Eski Ahit okuyarak geçirdiği bu dönemde kutsal kitaplarda müjdeyi aramıştır. Müjde kurtuluştur. Kurtuluş ise ölüm yani ölümsüzlüktür. Bunu “Günlükler”de şöyle dile getirmiştir: “Ölerek yaşıyoruz. Her anda ölüyor ve yeniden doğuyoruz. Ele gelmeyen şimdiki zaman, geçmişin ölümü ve geleceğin doğumunun arasında akıyor. Ve bu doğum da, bizimki gibi, bir ölüm tehlikesidir.”¹⁶ Yazılarında sürekli ölümü düşünmenin insanı iyileştirdiğinden bahsediyor. “Bu konuda düşünmemek gerek, denir: Ölüm hakkında düşünmeye başlarsak, hayat çekilmez hale gelir. Bence pekala düşünmek gerekir zira devanın temel kuralı hastalığı tanımaktır (ve ölüm insanın hastalığıdır), ölümü tanımak, buna çare bulmanın kuralıdır. Bugün çalışmalarımı felç eden ve beni hüznün ve güçsüzlüğe iten bu ölüm düşüncesi, beni ruhumun bekası için -faniler arasında adımları ölümsüzleştirmek için değil- çalışmaya iten bir düşünce olduğunda, iyileşmiş olacağım.”¹⁷ Yani yazara göre ölümü düşünmek insanı hayattan soğutmaz, aksine daha çok hayata bağlar. Ölümü düşünmek insanı iyileştirir.

Tiyatro yapıtında Unamuno’nun ve varoluşçu düşüncenin birçok temel kavramı karşımıza çıkıyor. Varoluşçu düşünürlerin temel görüşlerinden biri olan iç sıkıntısı (*angustia*) eserde Ángel’in karısı Eufemia’nın ağzından kocası için söylediği şu sözlerde beliriyor: “Yaşam, yaşam daha çok yaşam! Yaşam, onun en çocuksu korkularını ve garip hüznelerini boğacak.”¹⁸ Garip hüzneler, yani iç sıkıntısı Unamuno’nun tüm varoluşçu yazarlar ve düşünürler gibi yazılarında, eserlerinde hakim bir kavramdır. “Evet, dünya sevinirken ben şüpheler, kaygılar ve acılar yüzünden hüznleniyorum. Yoksa bunlar manevi doğumun sancıları mı? Zamanı geldi. Ölüm hissi, iç sıkıntısı dolu geceler bana zihnimin rahminde taşıdığım meyveyi gösterdi. Bana, bende doğuşunu görmeyi bahşet İsa’m ve bu canhıraş iç sıkıntısını yeneceğim.”¹⁹ İç sıkıntısını Tanrı’ya yakınlaşarak yenmeyi düşleyen Unamuno’nun, iç sıkıntısı hakkındaki düşünceleri I. Dünya Savaşı’nın başladığı yıl olan 1914’te yayımlanan “Sis” (*La Niebla*, 1914) adlı romanında da kitabın baş kahramanı Augusto Perez’in ağzından şöyle yansımıştır: “Evet, evet bilinçsiz bir sıkıntı. Hemen hemen hepimiz bilinçsizce sıkılıyoruz. Sıkıntı yaşamın temeli; oyunları, eğlenceleri, romanları ve aşkı bulan sıkıntıdır. Yaşamın sisi, tatlı bir sıkıntı, ekşimtrak likör damlatıyor. Bütün bu günlük ve anlamsız olaylar; vakit geçirdiğimiz, yaşamı uzattığımız bütün bu tatlı söyleşiler dünya tatlısı sıkıntıdan başka nedir ki?”²⁰ Unamuno’nun eserlerinde sıkça kullandığı kavramlardan olan hiçlik ve boşluk hissi, “Sfenks” oyununda da işlenmiş. Ángel yavaş yavaş dış insanı tasfiye ederken boşluk ve hiçlikle yoğrulmuş iç dünyasından dostları Nicolás, Joaquín ve Teodora’ya şöyle sesleniyor: “Gerçek, gerçek nedir ki? Nedir güzellik? Kim iyidir? Hiçbir zaman boşluğu

*gizleyemez isimler. Boşluğun boşluğu ve boşluk her şey! Ah, rahat bırak beni, rahat bırak. Ölmek istemiyorum. Hayır, istemiyorum...*²¹ Unamuno, “Günlükler”de ise insanın hiçlikle ve boşlukla yoğrulduğundan şöyle söz ediyor: “Hiçlikten çıkıyoruz. Sadece hiçliğe layık olmaya alıştıralım kendimizi ve umut içimizde meyvelerini verecektir.”²² Hiçlik ise ebedi ölümden yani ölümsüzlükte son bulur. “Hiçliğe, her şeyin ideal yıkımına, her şeyin saf bir olaya indirgenmesine doğru meylettim. Hiçliğimi evrenin merkezi yapmak istedim: Hak ettiğim, her gerçek varlığın hiçliği, ebedi ölüm.”²³

Yabancılaşma! İnsanın çevresine, dünyaya, doğaya, doğasına, yaşadığı eve, insanlara yabancılaşması. Belki de en çarpıcısı insanın kendine yabancılaşması. Özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra kapitalist toplumda insanın yarattıklarına, ürettiklerine yabancılaşması çeşitli düşünürler ve ideolojiler tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Unamuno, bu konuyu iç insanın dış insana yabancılaşması olarak ele alır. İnsanın kendine yabancılaşması tiyatro eseri “*Sfenks*”de çarpıcı bir dille ifade edilmiştir. Ayna karşısında kendini seyreden Ángel’e kendi görüntüsü yabancı gelir. Bunun üzerine ismini birkaç kez tekrar eder. Fakat Ángel ismini de garipsir. Tiyatro eserinde bahsi geçen bu durum, yani insanın kendisine yabancılaşması “*Unamuno Tiyatrosu*” kitabında Unamuno’nun ağzından dile getirilmiştir. “*Bir defasında kendimi çoğaltacak ve kendi görüntüme yabancılaşacak kadar uzun süre aynada kendime bakakaldığımı hatırlıyorum ve hatta bir keresinde böyle bakarken kendi ismimi söyledim, o sesi beni çağıran yabancı bir ses gibi duydum ve sanki hiçliğin uçurumunu hissediyordum gibi gafil avladım kendimi. Ne hüznü bir andı o! Sanki birisi dibi olmayan sonsuz bir denizde dibe doğru itiyor, sanki hiçlik insanın üzerine geliyor gibi.*”²⁴ “Günlükler”de Unamuno kendine yabancılaşmasından, iki Unamuno’dan şöyle bahsediyor: “*Veya içimdeki iki ‘ben’ mi var? Biri bu satırları yazıyor ve diğeri ise bunları saçmalama olarak gördüğü için onaylamıyor.*”²⁵ Unamuno’nun kendine yabancılaşmasının temelinde içindeki uzlaşmaz karşıtlıklar ile iç insan ve dış insanın biraradalığı yatıyor.

“*Sfenks*” tiyatrosunda üzerinde durulan bir diğer kavram da *Üstünlük, Üstün İnsan*. Unamuno “*Günlükler*”inde *Üstün İnsan* kavramına şöyle açıklık getiriyor: “*Birden fazla kez, insanın doğallaştıkça, ‘üstüninsanlaştığını’ yazmıştım. Evet, vaftizle ve günah çıkarmayla ilkel doğaya günahattan önceki doğaya giren insan, ‘üstüninsanlaşır’. Ve insan bu doğayı Mesih’de insanileştirerek aynı zamanda doğüstüleşir de.*”²⁶ Yani yazara göre Tanrı, insanı insanüstüleştirir. Friedrich Nietzsche’nin “*üstüninsanı*”, Unamuno’da Tanrı ile bütünleşmiş, yani bir bakıma iman ile us bütünleşmiş, Tanrı-insan’a dönüşmüştür. “*Bir Tanrı’yı insanlığına karşı mücadele ederken görmek ne güzel ve ne büyük, o ki doğrudan ve kişisel olarak bütün sefaletini biliyor, kendini bilerek ve isteyerek insan sefaletinin içine hapsetmiş ve insanın sıkıntılarını çekiyor! İnsanların kurtuluşu için bu imtihan niye?*”²⁷ “*Çünkü Tanrı’danız, ona benzer yapıldık.*”²⁸ Unamuno’nun içindeki sonsuzluk isteği ve ölüm karşısındaki çaresizliği, yazarı Tanrı’ya yakınlaştırmakla kalmıyor, O’nda bütünleştiriyor. “*Sfenks*”in baş kahramanı Ángel ise bir bakıma kendi eliyle seçtiği ölüm döşeginde sonsuzluk için Tanrı’ya yakarıyor: “*Efendi, beni krallığına kabul et! Huzur, huzur, huzur!*”²⁹ Bu yalvarışlar, İsa Mesih’in çarmıhta Baba’sına yaptığı yakarışlarla benzerlik göstermektedir. “*Ve dokuzuncu saate*

doğru, İsa: *Eli, Eli, lama sabaktani? yani: ‘‘Allahım, Allahım beni niçin bıraktın? diye, yüksek sesle bağırdı.’’* (Matta 27,46.) İsa çarmıhta Baba’sına isyan dolu yakarışlarda bulunurken, Unamuno’da da benzer sitemler eserlerinde mevcuttur. Çünkü usla iman, gerçekte arzu bütünleşmiş gibi görünse de bütünleşemiyor ve zaman zaman siteme, isyana dönüşüyor. “*Sfenks*”de sürekli olarak yinelediği “*Ölmek istemiyorum*”, yani ölüme, dolayısıyla Tanrı’ya olan isyanı, “*Günlükler*”de ise bu sitemi ve isyanı kimi zaman mantığa, boşluğa, hiçliğe, kimi zaman da Tanrı’ya oluyor. “*Bana, Tanrı’nın bizi yarattığını söyleyecekler. Peki niye bizi yarattığı için ona minnettar olmalıyız, eğer bizi çekip çıkarttığı hiçliğe geri döneceksek?*”³⁰ Hiçlik duygusu Unamuno’nun ruhunu kemiriyor. Yok olma, son bulma fikri, Unamuno’nun hayatının en büyük açmazı ve korku kaynağı olan kavramdır. “*Çok hastayım ve bencillik hastasıyım.*” diye tarif ediyor kendini. Ángel de ölüm döşeğinde hastalıklı olduğundan Eufemia’ya söz ediyor: “*Anne olmak istemez miydin? Ama her zaman bana, yani bir çocuğa sahiptin. Senin oğlun, senin hastalıklı oğlun.*”³¹ İnsanın en temel çelişkisi, yani usla imanın çelişkisi, Unamuno’nun aşamadığı ve sürekli aklını, ruhunu esir alan bir varoluşsal çelişki olarak hemen hemen tüm eserlerinde karşımıza çıkıyor. Kimi zaman bu çelişkiyi, imanını sorguluyor. “*Göklerdeki Babamız gibi mükemmel olun. Peki mükemmelliyet sadece Tanrı’ya aitse nasıl mükemmel olacağız?*”³² Kimi zaman da İncil’de yılanın İsa’yı sınamasından yola çıkarak, olduğu gibi kabullenmeyi, itaat etmeyi öğütüyor. “*Yılan insanlara, itaatsizlikleri sayesinde onları Allah gibi yapmayı vaat etti; Tanrı bizi itaat sayesinde ‘tanrı’ yapmayı vaat ediyor.*”³³

Maneviyatının derinliklerinde kimi yerde hastalık olarak da bahsettiği ölümsüzlük isteği, Unamuno’nun açmazı olarak sürekli yinelenerek, değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ölüm ve ölümsüzlük, Tanrı ve us insanın çözemediği bilinmezi olarak karşımızda durmaktadır. Tiyatrolarında, denemelerinde, romanlarında, günlüklerinde sürekli olarak bu temel bilinmeze/çelişkiye yer veren Unamuno kendi okur kitesine güvenini de şu sözlerle ortaya koyuyor: “*Benim okuyucularım operaya ya da sinemaya –sesli ya da sessiz- giderken üstünde durmaları gereken şeyin ne olduğunu bilebilmek için önceden argüman satın alan okuyucular değildir.*”³⁴ “*Unamuno ‘98 Kuşağının devi’ olarak nitelenen büyük bir düşünür ve yazardı. Yüzyıl sonu Avrupası’nın ve İspanyası’nın tarihsel ve metafizik bunalımlarını yaşamış, ülkesinin 1898’den 1936’ya değin tüm çöküntüsüne ve çırpınılarına tanık olmuş, tüm kavgalarına katılmış bir aydıdı; bunun ağır bedelini ileride ödeyecekti.*”³⁵ Gül Işık’ın bahsettiği bedel, Franco önderliğindeki Falanjistlerin, Avrupa’nın en köklü üniversitelerinden biri olan Salamanca Üniversitesi’nde bir dönem rektörlük görevini üstlenmiş Miguel de Unamuno’yu ev hapsine almalarıdır. Ev hapsindeyken bir kalp krizi sonucu yaşamını yitiren yazar arkasında onlarca roman, şiir, öykü, deneme ve tiyatro eseri bıraktı. Unamuno’nun temel çelişkisi olan ölümsüzlüğe bir yanıt vermek elbette imkansız. Ancak edebiyat ve felsefe dünyasına yaptığı katkılar ile özgün fikirleri ve kişiliğiyle Miguel de Unamuno edebiyat ve felsefe dünyasının ölümsüz isimlerinden birisidir.

DİPNOTLAR

1 98 Kuşağı İspanya'nın son sömürgelerini de kaybettiği 1898 yılından sonra içine kapanan İspanya'da doğan ve İspanya'nın psikolojik, ahlaksal, siyasi, sosyal tahlilini yapan kuşağın adıdır. 98 Kuşağı adını 1898 yılından alır. Miguel de Unamuno'nun yanı sıra, Vicente Blasco Ibáñez (1867-1928), Pío Baroja (1872-1956), Antonio Machado (1875-1939) gibi isimler bu kuşağın yazarlarıdır.

2 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, Arka Kapak.

3 Hale Toledo, *Unamuno Tiyatrosu*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2006, s. 29.

4 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, Editorial Castalia, Madrid, 1987, s. 101.

5 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s.132.

6 a.g.e., s. 62-63.

7 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 123.

8 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s.13.

9 Miguel de Unamuno, *Yaşamın Trajik Duygusu*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 46.

10 a.g.e., s.47.

11 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 108.

12 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s.98.

13 a.g.e., s.104-105.

14 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 112.

15 a.g.e., s. 111.

16 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s. 51.

17 a.g.e., s. 43.

18 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 96.

19 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s. 71.

20 Miguel de Unamuno, *Sis*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 21.

21 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 131.

22 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s. 17.

23 a.g.e., s. 54.

24 Hale Toledo, *Unamuno Tiyatrosu*, s. 30-31.

25 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s. 91.

26 a.g.e., s. 50.

27 a.g.e., s. 97.

28 a.g.e., s.25.

29 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 154.

30 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s. 82.

31 Miguel de Unamuno, *La Esfinge*, s. 152.

32 Miguel de Unamuno, *Günlükler*, s. 114.

33 a.g.e., s.134.

34 Miguel de Unamuno, *Satranç Ustası Don Sandalio'nun Romanı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 78.

35 Gül Işık, *İspanya: Bir Başka Avrupa*, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, s.149.

KAYNAKÇA

- Işık, Gül, *İspanya: Bir Başka Avrupa*, Metis Yayınları, İstanbul, 1991.
Toledo, Hale, *Unamuno Tiyatrosu*, Mitoş-Boyut Yayınları, İstanbul, 2006.
Unamuno, Miguel de, *Günlükler*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008.
Unamuno, Miguel de, *La Esfinge*, Editorial Castalia, Madrid, 1987.
Unamuno, Miguel de, *Satranç Ustası Don Sandalio'nun Romanı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
Unamuno, Miguel de, *Sis*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
Unamuno, Miguel de, *Yaşamın Trajik Duygusu*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986.